

XORAZM VOHASI OILAVIY MAROSIMLARIDA ISLOMIY AN'ANALAR VA
XALQONA URF-ODATLARNING UYG'UNLASHUVI

Egamberganova.Z.SH

Ma'mun universiteti 1- kurs magistranti

Email :zulayhoegamberganova25@gmail.com

Annotatsiya. *Mazkur tezisdagi Xorazm vohasi oilaviy marosimlarida islomiy an'analar va xalqona urf-odatlarining uyg'unlashuv jarayoni etnomadaniy yondashuv asosida tahlil qilinadi. Unda tug'ilish, nikoh, sunnat, oilaviy fotiha, duo, marhumni xotirlash va qarindoshlik aloqalarini mustahkamlash bilan bog'liq marosimiy amaliyotlarda diniy me'yorlar, mahalliy odatlar, avlodlar xotirasi va jamoaviy nazoratning o'zaro birikishi yoritiladi.*

Kalit so'zlar: *Xorazm vohasi, oilaviy marosim, islomiy an'ana, xalqona urf-odat, etnomadaniyat, nikoh.*

KIRISH

Xorazm vohasi o'zbeklarining oilaviy marosimlari xalq turmush tarzining eng barqaror, ramziy va tarbiyaviy qatlamlaridan biri hisoblanadi. Ushbu marosimlarda oila, qarindoshlik, mahalla, diniy e'tiqod, axloqiy mas'uliyat va milliy o'zlik bir-biri bilan uzviy bog'langan holda namoyon bo'ladi. Xorazmning tarixiy-madaniy makoni qadimdan turli e'tiqodlar, xo'jalik shakllari, hunarmandchilik an'analari va islomiy madaniyat ta'siri kesishgan hudud bo'lgani sababli bu yerda oilaviy marosimlar ko'p qatlamli mazmunga ega. Aynan shu jihat mavzuni oddiy urf-odatlar tavsifi darajasida emas, balki diniy va etnomadaniy qadriyatlar sintezi sifatida o'rganishni talab qiladi.

Oilaviy marosimlar inson hayotining muhim burilish nuqtalarini — tug'ilish, voyaga yetish, nikoh, farzand tarbiyasi, qarindoshlik majburiyati va vafot bilan bog'liq holatlarni ijtimoiy jihatdan rasmiylashtiradi. Xorazm vohasida bu jarayonlarda islomiy tushunchalar, xususan, halollik, poklik, duo, nikohning muqaddasligi, ota-onaga hurmat, marhum ruhiga ehtirom kabi qadriyatlar xalqona odatlar bilan qo'shib ketadi. G.P. Snesev Xorazm o'zbeklari marosimlarida qadimiy e'tiqod izlari va islomiy tasavvurlar birgalikda yashashini ko'rsatgan bo'lsa, keyingi etnografik tadqiqotlarda ham o'zbek oilaviy marosimlari ko'p qatlamli madaniy tizim sifatida baholangan [1].

ASOSIY QISM

Xorazm vohasi oilaviy marosimlarida islomiy an'analar va xalqona urf-odatlar mexanik tarzda yonma-yon mavjud bo'lmaydi; ular marosimning ichki mantiqida bir-birini to'ldiradi. Masalan, nikoh marosimida islomiy jihatdan nikoh aqdi, rozilik, duo va halollik mezoni muhim bo'lsa, xalqona qatlamda sovchilik, fotiha, quda-andachilik munosabatlari, kelin-kuyov oilalari o'rtasidagi hurmat, dasturxon, oqsoqollar ishtiroki va qarindoshlarning ijtimoiy

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

guvohligi alohida o'rin tutadi. Bu holatda diniy me'yor oilaning huquqiy-ma'naviy asosini belgilasa, xalqona odat nikohni keng jamoa tomonidan tan olingan ijtimoiy voqeaga aylantiradi.

Xorazm to'y marosimlarida duo va fotiha marosimiy harakatning markaziy belgilaridan biridir. Fotiha faqat diniy ibora emas, balki jamoaviy rozilik, ezgu niyat va ijtimoiy mas'uliyat ifodasidir. Kattalarning duo qilishi yosh oilaning kelgusi hayotiga ma'naviy yo'l ochish, qarindoshlar va mahalla oldida ularning munosabatini tasdiqlash vazifasini bajaradi. Shu jihatdan Xorazm oilaviy marosimlarida so'zning marosimiy kuchi muhim ahamiyatga ega: duo, tilak, maslahat, pand-nasihati va oq fotiha oilaviy voqeani oddiy maishiy tadbirdan axloqiy-tarbiyaviy hodisaga aylantiradi. A. Ashirov o'zbek xalqining qadimiy e'tiqod va marosimlarini tahlil qilgan ekan, marosimlarda e'tiqodiy qarashlar, ramziy harakatlar va ijtimoiy tarbiya birgalikda namoyon bo'lishini ta'kidlaydi [2].

Tug'ilish bilan bog'liq marosimlarda ham diniy va xalqona unsurlar uyg'un holda ko'zga tashlanadi. Chaqaloqqa ism qo'yish, azon aytish, yaxshi niyat bildirish, ona va bolani asrashga qaratilgan xalqona amallar oila va jamoa tomonidan yangi hayotning qabul qilinishini bildiradi. Bu marosimlarda islomiy jihatdan farzand Allohning ne'mati sifatida qadrlansa, xalqona tasavvurda bola avlod davomiyligi, nasl barakasi va oilaviy quvonch timsoli sifatida talqin qilinadi. Xorazm vohasida bunday marosimlar faqat ota-ona doirasida qolmay, qarindoshlar, qo'ni-qo'shnilar va mahalla bilan bog'liq keng ijtimoiy munosabatlarni faollashtiradi. Natijada chaqaloq dunyoga kelishi oilaning ichki hodisasi bo'lish bilan birga, jamoaviy xotira va avlodlar uzviyligining davom etishi sifatida baholanadi.

Sunnat marosimi Xorazm o'zbeklarida o'g'il bolaning oilaviy va jamoaviy hayotdagi yangi bosqichga o'tishini ifodalovchi muhim marosimlardan biridir. Unda islomiy an'ana, poklik tushunchasi va erkaklikka tayyorlash g'oyasi xalqona bayramona shakllar bilan uyg'unlashadi. Marosimning diniy mazmuni bolani islomiy hayot tarziga yaqinlashtirish bilan bog'liq bo'lsa, xalqona shakli qarindosh-urug'ni yig'ish, dasturxon yozish, sovg'a-salom, tomosha va ijtimoiy e'tirof orqali ifodalanadi. Bunday marosimlar bolaga o'z oilasi, urug'i va mahallasi oldidagi daxldorlik tuyg'usini singdiradi. I. Jabborov o'zbek xalqining an'anaviy oilaviy turmushi va marosimlarini etnografik jihatdan yoritib, oilaviy marosimlarning ijtimoiy tarbiya, avlodlararo aloqa va milliy madaniyatni uzatishdagi ahamiyatini ko'rsatadi [3].

Xorazm vohasida marhumni xotirlash bilan bog'liq marosimlar ham diniy-ma'naviy va xalqona-ijtimoiy qatlamlarning birlashgan ko'rinishidir. Janoza, Qur'on tilovati, duo, sadaqa va marhum haqqiga ezgu tilaklar islomiy e'tiqodga asoslanadi. Biroq aza marosimlarining jamoaviy tashkil etilishi, qarindoshlar va qo'shnilarning moddiy-ma'naviy ko'magi, ta'ziya bildirish, xotira yig'inlari va oila yonida turish xalqona ijtimoiy birdamlikni ifodalaydi. Bu yerda marosim faqat marhumga ehtirom emas, balki tiriklar o'rtasidagi axloqiy aloqani mustahkamlovchi vosita sifatida ishlaydi. Mahalla va qarindoshlar ishtiroki og'ir vaziyatda oilani yolg'iz qoldirmaslik, sabrga chaqirish va jamoaviy mas'uliyatni namoyon etishga xizmat qiladi.

XULOSA VA MUNOZARA

Xorazm vohasi oilaviy marosimlarida islomiy an'analar va xalqona urf-odatlar o'zaro uyg'unlashgan murakkab etnomadaniy tizimni tashkil etadi. Bu uyg'unlik marosimlarning tashqi bezaklarida emas, balki ularning ichki ijtimoiy vazifasida namoyon bo'ladi. Diniy an'analar oilaviy voqealarga ma'naviy mazmun, axloqiy mezon va muqaddaslik baxsh etsa, xalqona urf-odatlar ularni mahalla, qarindoshlik, mehmondo'stlik, avlodlar xotirasi va milliy o'zlik bilan bog'laydi.

Tahlil shuni ko'rsatadiki, Xorazm oilaviy marosimlari oila a'zolarini tarbiyalash, avlodlararo aloqani mustahkamlash, ijtimoiy birdamlikni saqlash va diniy-ma'naviy qadriyatlarni kundalik hayotga singdirish vositasi sifatida xizmat qiladi. Tug'ilish, nikoh, sunnat va aza bilan bog'liq marosimlarda islomiy me'yorlar hamda mahalliy an'analar bir-birini inkor etmaydi; aksincha, ular voha aholisi turmush tarzida bir butun madaniy tajriba sifatida yashaydi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Снесарев Г. П. Реликты домусульманских верований и обрядов у узбеков Хорезма. — Москва: Наука, 1969. — 336 с.
2. Ashirov A. O'zbek xalqining qadimiy e'tiqod va marosimlari. — Toshkent: Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2007. — 272 b.
3. Jabborov I. O'zbek xalqi etnografiyasi. — Toshkent: O'qituvchi, 1994. — 320 b.
4. Family Rituals and Ceremonies // Intangible Cultural Heritage of Uzbekistan. — Tashkent, 2024. — URL: ich.uz.
5. Снесарев Г. П. Под небом Хорезма: этнографические очерки. — Москва: Наука, 1973. — 160 с.

